

Eleonora Sapia-Drewniak

<https://orcid.org/0000-0003-3779-8004>

Uniwersytet Opolski

Profesor Józef Pólturzycki (1934–2021) – polski andragog, dydaktyk, nauczyciel*

Professor Józef Pólturzycki (1934–2021) –
Polish andragogue, educator, teacher

Streszczenie. W opracowaniu przedstawiono drogę rozwoju zawodowego wybitnego polskiego andragoga Profesora Józefa Pólturzyckiego. Celem analiz było przybliżenie jego sylwetki i osiągnięć naukowych na podstawie materiałów archiwalnych, wspomnień i nielicznych opracowań. Podjęto próbę ukazania jego aktywności zawodowej oraz obszarów zainteresowań naukowych. Wskazano na problematykę poruszaną w wybranych publikacjach.

Słowa kluczowe: Józef Pólturzycki, oświata dorosłych, andragogika

Abstract. The study presents the road of professional development of the outstanding Polish andragogue Professor Józef Pólturzycki. The aim is to bring closer his profile and academic achievements on the basis of archival materials, memoirs, and the scanty studies that are available. The author attempts to show Professor Pólturzycki's professional activity as well as the areas of his academic interests. The problem areas dealt with by this outstanding Polish adult education specialist in his selected publications were also indicated.

Keywords: Józef Pólturzycki, adult education, andragogy

* Tekst opublikowany pierwotnie w: „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2022, nr 1–2, s. 65–74.

Dla wielu pokoleń studentów pedagogiki prace naukowe Profesora Józefa Półturzyckiego były ważnymi lekturami wykorzystywanymi do realizacji następujących przedmiotów: dydaktyka, andragogika, pedagogika porównawcza. Przez ponad 60 lat publikacje książkowe i opracowania zamieszczane na łamach różnych czasopism pedagogicznych towarzyszyły zarówno studentom pedagogiki, jak i pracownikom naukowym poznającym ważne obszary funkcjonowania człowieka. W sierpniu 2021 r. Profesor Półturzycki zakończył swoją aktywność rodzinną, społeczną i zawodową, ponieważ jego „autobus dojechał do końcowego przystanku” (Górska 2014, s. 48). Chciałabym zatem przybliżyć sylwetkę tego wybitnego andragoga, jego drogę zawodową i osiągnięcia naukowe.

Józef Półturzycki urodził się 22 listopada 1934 r. w Warszawie. Jego ojciec Maciej był mierniczym, a matka Halina nauczycielką, kierowała Państwową Szkołą Zawodową w Warszawie. Cały okres dzieciństwa spędził jednak z rodziną w Nieświeżu (na terenie dzisiejszej Białorusi), gdzie pracował jego ojciec. Tam też rozpoczął swoją edukację, najpierw w szkole z białoruskim językiem wykładowym, a następnie w szkole rosyjskiej (po zajęciu tego terenu przez Armię Czerwoną). W 1945 r. cała rodzina została wysiedlona i repatriowana do Polski – do Poznania, gdzie już od okresu przedwojennego mieszkała siostra matki. Tam ukończył szkołę podstawową, a w 1947/1948 r. rozpoczął naukę w Gimnazjum im. K. Marcinkowskiego. Egzamin dojrzałości zdał w 1951 r. Podjął studia w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Warszawie na kierunku filologia polska (AUW, sygn. WSP/WFH 280). Ten okres życia był bardzo znaczący dla jego dalszego rozwoju. We wspomnieniach napisał: „Na studiach polonistycznych w Warszawie trafiłem na znakomitych nauczycieli. Wybierając studia, wcale nie myślałem, że będę nauczycielem, że będę uczył, chciałem tylko studiować. Ale trafiłem na profesorów, takich jak: Wieczorkiewicz, który był naszym dziekanem, jak profesor Sawrymowicz, jak profesor Lausz czy inni profesorowie. Później dopuszczono nas do spotkań z profesorem Doroszewskim czy profesorem Krzyżanowskim. I zaczęliśmy tak nasiąkać polonistyką” (Górska 2014, s. 48). W 1954 r. Józef Półturzycki uzyskał dyplom I stopnia z filologii polskiej. Sytuacja finansowa rodziców była wówczas dosyć skromna, co pozwoliło na otrzymywanie stypendium przez cały okres studiów. Był bardzo dobrym studentem, na co wskazują oceny z zaliczeń i egzaminów, z których otrzymywał wyłącznie oceny bardzo dobre (AUW, sygn. WSP/WFH 280). Jednocześnie sam troszczył się o poprawę swojej sytuacji materialnej, udzielając korepetycji w Warszawie.

Dorywczo pracował również w redakcjach w dziale listów i korespondencji, odpowiadając w imieniu redakcji osobom piszącym do czasopism.

Po zakończeniu tego etapu studiów rozpoczął pracę zawodową jako nauczyciel języka polskiego w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Rembertowie. Jak później wspominał: „Tam zacząłem kształcić przyszłych nauczycieli. [...] Pracując w szkole, zacząłem się interesować czymś, co można by nazwać propedeutyczną twórczością, pedagogiczną twórczością. Opisywałem swoje lekcje, które uznałem za udane, swoje pomysły, które mogłyby, moim zdaniem, wzbogacić program nauczania” (Górska 2014, s. 40).

W 1955 r. znalazł dodatkowe zatrudnienie w wieczorowym liceum dla dorosłych, gdzie uczył historii: „[...] gdy zaproponowano mi, abym uczył w szkole wieczorowej historii – wspominał po latach – chętnie się tego podjąłem. Chciałem też uczyć języka polskiego. W szkole dla dorosłych nauczanie nie jest łatwe, stąd też musiałem się do tego dobrze przygotowywać” (Górska 2014, s. 43).

W tym czasie jako eksternista kontynuował edukację, uzyskując w roku 1957 tytuł magistra polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego na podstawie pracy przygotowanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Stanisława Skorupki *Archaizacja w „Wiatr od morza” Stefana Żeromskiego* (AUW, sygn. WPd 530/137). Rozpoczął wtedy pracę w Oddziale Szkół i Akademii Wojskowych Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego jako starszy inspektor, gdzie kierował funkcjonowaniem liceów dla wojskowych oraz zajmował się nauczaniem języków obcych w szkołach oficerskich (AUW, sygn. WPd 530/137). W tym czasie opracował dla uczniów liceum dla dorosłych przy Akademii Sztabu Generalnego w Rembertowie skrypt z podstawowych zasad ortografii i interpunkcji polskiej oraz skrypt z historii literatury polskiej od początku piśmiennictwa do I wojny światowej – w trzech częściach (AUW, sygn. WPd 530/137). Pracę w tych instytucjach zakończył 30 kwietnia 1962 r., przechodząc do Instytutu Pedagogiki w Warszawie*. Była to instytucja podległa ministrowi oświaty, która miała na celu „rozwijanie prac naukowo-badawczych w zakresie teorii i praktyki pedagogicznej oraz wszechstronne wykorzystanie zdobyczy naukowych w tej dziedzinie” (Monitor Polski, Nr A-105, poz. 1626). 1 maja 1962 r. zo-

* Instytut Pedagogiki powstał w wyniku przekształcenia utworzonego w 1949 r. Państwowego Ośrodka Oświatowych Prac Programowych i Badań Pedagogicznych.

stał zatrudniony w tym Instytucie na stanowisku asystenta w Zakładzie Kształcenia Dorosłych.

W tamtym okresie nie mógł się dalej rozwijać w obszarze polonistyki, „ponieważ poloniści nie byli doceniani przez władze uczelniane i nie można było się rozwinąć, wejść na jakieś seminarium doktorskie. Pozostała mi pedagogika. Polonistów było dość dużo w pedagogice. [...] Zacząłem wchodzić w pedagogikę. Zaczynając od metodyki językowej i literackiej, przez dydaktykę” (Górska 2014, s. 40). Jego zainteresowania dydaktyką dorosłych związane z doświadczeniami w pracy nauczycielskiej spowodowały, że w 1959 r. zwrócił się do prof. Wincentego Okonia o przyjęcie na seminarium naukowe zorganizowane przy Katedrze Dydaktyki Ogólnej Uniwersytetu Warszawskiego. Po trzyletnim uczestnictwie opracował koncepcję pracy doktorskiej. W maju 1962 r. zwrócił się do Rady Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego o przeprowadzenie przewodu doktorskiego z pedagogiki na podstawie pracy *Badania nad techniką uczenia się w szkołach dla dorosłych*. 25 czerwca tego roku wszczęto przewód doktorski (AUW, sygn. WPd 530/137).

Doświadczenia pedagogiczne związane z pracą nauczyciela języka polskiego znalazły odzwierciedlenie w przygotowanych jeszcze przed obroną pracy doktorskiej artykułach naukowych. Pierwszy tekst naukowy zatytułowany *Z doświadczeń nauczania ortografii w klasie VIII liceum dla dorosłych* został opublikowany w czasopiśmie „Polonistyka” w 1961 r. (nr 3). W kolejnym numerze („Polonistyka”, 1961, nr 4) wydrukowano artykuł *O język polski w szkole średniej*. Zainteresowania andragogiczne spowodowały, że w tym samym roku na łamach „Oświaty Dorosłych” (nr 5) przedstawił opracowanie *Wojskowe ośrodki kształcenia ogólnego*. Również wtedy przygotował cztery artykuły opublikowane w czasopismach „Kultura i Oświata w Wojsku” i „Żołnierz Wolności” (AUW, sygn. WPO-9).

Po złożeniu pracy doktorskiej Rada Wydziału wyznaczyła recenzentów dysertacji w osobach profesorów Kazimierza Wojciechowskiego (andragoga) i Tadeusza Nowackiego, który ze względu na problemy ze wzrokiem nie mógł przygotować recenzji. Zastąpił go prof. Wincenty Okoń (dydaktyk). Recenzenci byli wybitnymi przedstawicielami polskiej pedagogiki. Z uznaniem odnieśli się do badań przeprowadzonych przez Józefa Półturzyckiego wśród uczniów szkół dla dorosłych, podkreślając ich ogromne znaczenie dla praktyki kształcenia dorosłych. Pisano m.in.: „Praca J. Półturzyckiego stanowi interesujące, rzetelne, a przy tym wielostronne studium, którego opublikowanie powinno przynieść duże korzyści zarówno

nauczycielom szkół dla pracujących, jak i uczniom tych szkół”; „Praca ta po opublikowaniu przyczyni się do postępu w dydaktyce dorosłych i wydatnie pomoże w pracy nauczycielom” (AUW, sygn. WPd 530/137).

Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki został nadany Józefowi Półturzyckiemu w maju 1966 r. Tekst pracy doktorskiej wykorzystał on w książce *O technice uczenia się dorosłych* wydanej przez Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych w 1966 r. Po uzyskaniu stopnia doktora w 1967 r. został awansowany na stanowisko adiunkta.

Był bardzo aktywnym badaczem zagadnień związanych z kształceniem dorosłych – w okresie po uzyskaniu stopnia doktora opublikował bowiem sześć monografii, 30 artykułów naukowych oraz 44 teksty popularnonaukowe. Tak znaczący dorobek pozwolił na wszczęcie przewodu habilitacyjnego w maju 1972 r. na Uniwersytecie Warszawskim na podstawie monografii *Rozwój i problemy szkolnictwa dla dorosłych w Polsce Ludowej* (Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Warszawa 1972). Jako recenzentów dorobku naukowego Rada Naukowa Instytutu Pedagogiki UW powołała: Michała Godlewskiego, Czesława Kupisiewicza oraz Kazimierza Wojciechowskiego (AUW, sygn. WPO-9). Byli to znakomici przedstawiciele subdyscyplin pedagogicznych (pedagogiki ogólnej, dydaktyki i andragogiki). W pracy tej zostały przedstawione – z punktu widzenia polityki oświatowej i kulturalnej PRL – formy kształcenia dorosłych. Recenzenci wskazali, że była to pierwsza pełna synteza różnych form szkolnych dla dorosłych. Jednocześnie zostały w niej ukazane zarówno potrzeby, jak i perspektywy rozwoju tego obszaru edukacji dorosłych. Wszystko zostało ujęte na szerokim tle historycznym rozwoju oświaty dorosłych w Polsce.

Pozytywne opinie recenzentów pozwoliły na dopuszczenie Józefa Półturzyckiego do kolokwium habilitacyjnego, które odbyło się w maju 1973 r. W listopadzie tego roku Centralna Komisja do spraw Stopni i Tytułów Naukowych zatwierdziła Uchwałę Rady Naukowej Instytutu Pedagogiki UW o nadaniu Józefowi Półturzyckiemu stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki (AUW, sygn. WPO-9).

Obszary jego zainteresowań naukowych obejmowały zagadnienia polonistyczne, dydaktykę ogólną, pedagogikę porównawczą oraz problemy szkolnictwa dla pracujących. Już wówczas w jego badaniach dominowała problematyka andragogiczna, gdyż podejmowane kwestie polonistyczne były związane z uczniem dorosłym. Jego wcześniejsze zainteresowania szkolnictwem dorosłych objęły z czasem problematykę całej oświaty dorosłych, a szczególnie zagadnienia kształcenia ustawicznego.

Wszczęcie przewodu habilitacyjnego w 1972 r. skutkowało zmianą dotychczas zajmowanego stanowiska – został wówczas awansowany na docenta. Jednocześnie – w związku z likwidacją Zakładu Kształcenia Dorosłych w Instytucie Pedagogiki i utworzeniem Zakładu Dydaktyki – w tym samym roku powołano Józefa Półturzyckiego na jego kierownika. Stanowisko to piastował przez okres dwóch lat – do 1974 r., kiedy rozpoczął pracę w Instytucie Polityki Naukowej, Postępu Technicznego i Szkolnictwa Wyższego, gdzie mianowano go kierownikiem Zakładu Pedagogiki (AUW, sygn. WPd 541-44). Była to nowa placówka powołana w 1972 r. na mocy Zarządzenia nr 53 Prezesa Rady Ministrów z dnia 13 lipca 1973 r. Jej zadaniem było „prowadzenie prac naukowo-badawczych i rozwojowych w zakresie rozwoju i doskonalenia działalności naukowo-badawczej, rozwojowej i wdrożeniowej oraz szkolnictwa wyższego w kraju, wynikających z zadań Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz Polskiej Akademii Nauk” (Monitor Polski, 1973.32.196). Pracował tam przez dwa lata. W 1976 r. Józef Półturzycki związał się z Uniwersytetem Warszawskim, początkowo z Instytutem Pedagogicznego Kształcenia Nauczycieli, gdzie funkcjonowała Pracownia Samokształcenia i Edukacji Ustawicznej, której został kierownikiem.

Zmiana miejsca pracy zbiegła się również z zaangażowaniem Józefa Półturzyckiego w realizację edukacji dorosłych na odległość. W 1976 r. została zorganizowana Radiowo-Telewizyjna Szkoła Średnia mająca umożliwić zdobywanie wykształcenia szerszym kręgom odbiorców mieszkających na wsiach i w małych miasteczkach, wspomagana środkami audiowizualnymi. Wraz z powołaniem tej nowej formy kształcenia dorosłych w Polsce rozpoczęto prace nad przygotowaniem specjalnych programów nauczania, podręczników i materiałów metodycznych dla szkół dla dorosłych (Barcikowska 1980, s. 89). Józef Półturzycki podjął się przygotowania i prowadzenia lekcji telewizyjnych z języka polskiego. Opracował specjalne przewodniki metodyczne z tego przedmiotu dla I i II semestru, które – ze względu na spore zainteresowanie uczniów – były kilkakrotnie wznowiane (AUW, sygn. WPd 541-44). W ten sposób połączył swoje doświadczenia dydaktyczne w pracy z uczniami dorosłymi z andragogicznymi zainteresowaniami naukowymi.

Od listopada 1978 r. dodatkowo był zatrudniony w Instytucie Programów Szkolnych w Warszawie, gdzie początkowo pełnił funkcję kierownika Zakładu Kształcenia Dorosłych, a od 1981 do 1985 r. był zastępcą dyrektora tej placówki. Była to placówka podległa Ministerstwu Oświaty i Wy-

chowania prowadząca prace naukowo-badawcze w zakresie treści i metod kształcenia ogólnego. Opracowywano w niej programy dla wszystkich szczebli kształcenia. Podczas pracy w Instytucie Programów Szkolnych Józef Półturzycki przygotował koncepcję i przeprowadził interesujące eksperymentalne badania naukowe dotyczące efektywności wprowadzonych nowych programów szkolnych. W 19 szkołach podstawowych badano ich efektywność w porównaniu z realizowanymi wcześniej programami (AUW, sygn. WPd 541-44), a wyniki zostały opublikowane w dwutomowej pracy zbiorowej pod redakcją Józefa Półturzyckiego i współredakcją Edwarda Zegadły pt. *Badania wdrożeniowe nowych programów nauczania w szkole podstawowej* (t. 1–2, Warszawa 1986).

Kolejne obszerne badania naukowe rozpoczęły się w 1985 r. wśród uczniów kończących edukację na poziomie szkoły podstawowej ze wszystkich przedmiotów nauczania, jak również efektów edukacyjnej aktywności pozalekcyjnej. Objęto nimi 100 szkół (AUW, sygn. WPd 541-44). Analiza uzyskanych wyników pozwoliła na przygotowanie kolejnego dwutomowego opracowania pod redakcją Józefa Półturzyckiego: *Osiągnięcia absolwentów szkół podstawowych w 1985 roku* (Instytut Programów Szkolnych Ministerstwa Edukacji Narodowej, Warszawa 1989) oraz *Osiągnięcia absolwentów szkół podstawowych w 1987 roku* (t. 1–2, Instytut Programów Szkolnych Ministerstwa Edukacji Narodowej, Warszawa 1989).

Po siedmiu latach pracy na Uniwersytecie Warszawskim doc. dr hab. Józef Półturzycki – posiadając bogaty dorobek publikacyjny – wystąpił w 1983 r. do Rady Wydziału Uniwersytetu Warszawskiego o wszczęcie procedury związanej z wystąpieniem o nadanie tytułu profesora nadzwyczajnego. Ten szczebel awansu naukowego nie był jednak łatwy do osiągnięcia. W lutym tego roku powołano recenzentów w osobach: Tadeusza Gołaszewskiego, Tadeusza Wilocha i Tadeusza Wujka. Sprawa się skomplikowała, ponieważ mimo pozytywnych recenzji Rada Wydziału nie wyraziła zgody na wystąpienie o tytuł profesora nadzwyczajnego. Mimo dobrze uzasadnionego odwołania od tej decyzji, wskazania wielu niedociągnięć formalnych i organizacyjnych, w 1984 r. Rada Wydziału odmówiła dalszego procedowania (AUW, sygn. WPd 541-44).

Kolejny raz postępowanie rozpoczęto w grudniu 1987 r. Wówczas wszyscy uprawnieni członkowie Rady Wydziału zagłosowali pozytywnie w sprawie wystąpienia z wnioskiem o nadanie tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego Józefowi Półturzykiemu. Po otrzymaniu trzech pozytywnych recenzji w czerwcu 1988 r. wniosek o nadanie przez Radę

Państwa tytułu profesora nadzwyczajnego został pozytywnie rozpatrzone (AUW, sygn. WPd 541-44). Dorobek Józefa Półturzyckiego po otrzymaniu stopnia doktora habilitowanego był bardzo obszerny. Obejmował 8 autorskich publikacji książkowych, 15 artykułów w czasopiśmiennictwie zagranicznym i około 130 artykułów naukowych zarówno w pracach zbiorowych, jak i w czasopismach.

Główne kierunki badań obejmowały – podobnie jak wcześniej – zagadnienia związane z problematyką dydaktyczną, tj. nauczaniem języka polskiego oraz kształceniem dorosłych. Kolejnym obszarem była oświata dorosłych, tj. szkolnictwo dla dorosłych, samokształcenie i edukacja ustawiczna. Trzeci nurt wiązał się z komparatystyką dotyczącą kształcenia i wychowania dorosłych za granicą.

Józef Półturzycki w latach 1983–1984 aktywnie włączył się w prace Komitetu ds. Raportu o stanie oświaty dorosłych w PRL, któremu przewodniczył Ziemowit Mikołajtis. Przygotowano analityczne opracowanie dla kierowniczych władz państwa, którego celem było poznanie funkcjonowania tego obszaru edukacji oraz wprowadzenie modyfikacji, zmian odpowiednich do ówczesnych potrzeb polskiego społeczeństwa (AUW, sygn. WPd 541-44).

W czasie starań o profesurę to praca dotycząca wdrażania do samokształcenia (Józef Półturzycki, *Wdrażanie do samokształcenia*, WSiP 1983) była szczególnie ważna w dorobku kandydata. Proces samokształcenia został w niej ukazany z perspektywy historycznej, jak również na szerokim tle współczesnych przemian i tendencji rozwojowych oświaty dorosłych. Została także przedstawiona rola samokształcenia w rozwoju osobowości oraz jako podstawowy proces i warunek edukacji ustawicznej.

Przekształcenia struktury uniwersyteckiej doprowadziły do powstania w 1982 r. w miejsce Instytutu Pedagogiki UW ośmiu katedr, wśród nich Katedry Pedagogiki Dorosłych. W 1992 r. po połączeniu Katedry Pedagogiki Dorosłych z Pracownią Samokształcenia i Edukacji Ustawicznej powstała nowa Katedra Edukacji Ustawicznej i Andragogiki. Rada Wydziału Pedagogicznego powierzyła funkcję kierownika prof. Józefowi Półturzyckiemu (Antosz 2004, s. 32). Z tą uczelnią był on związany do 2019 r., tj. do przejścia na emeryturę. Przez krótki okres – po urlopowaniu z UW – pełnił funkcję rektora Pedagogium Wyższej Szkoły Nauk Społecznych w Warszawie w roku akad. 2018/2019.

Jako samodzielny pracownik naukowy w 1991 r. podjął Profesor Półturzycki dodatkową pracę na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toru-

niu, gdzie powierzono mu funkcję kierownika Zakładu Dydaktyki, którą sprawował do 2002 r. Kiedy w latach 90. minionego wieku zaczęło powstawać wiele niepublicznych uczelni wyższych, włączył się w tworzenie Wydziału Pedagogicznego w Płocku w Szkole Wyższej im. P. Włodkowica. Od 1995 r. przez prawie dwadzieścia lat pełnił funkcję dziekana tego Wydziału (Górska 2004, s. 20).

Dorobek naukowy Profesora jest bardzo bogaty i obszerny ilościowo. Na całokształt twórczości pedagogicznej Józefa Półturzyckiego szczególnie wpływ wywarli profesorowie Kazimierz Sośnicki i Bogdan Nawroczyński. Po latach napisał: „Sośnicki był genialnym dydaktykiem, matematykiem, wykładał matematykę na uniwersytecie toruńskim, pisał podręczniki do logiki. Nawroczyński był teoretykiem kultury, pedagogiem kultury i polonistą. Te dwa filary przeszłości stanowiły o moim rozwoju” (Górska 2014, s. 42). Do ich twórczości pedagogicznej bardzo często się odwoływał i nawiązywał w swoich opracowaniach.

Najwcześniejszym, lecz realizowanym przez całe jego zawodowe życie kierunkiem aktywności naukowej był nurt badań dydaktycznych. Równoległe z nim prowadził badania dotyczące oświaty dorosłych. Zajmował się zarówno dydaktyką ogólną, jak i dydaktyką dorosłych*. Wzbogacił dorobek z zakresu metodyki języka polskiego. Już w latach 70. XX w. opublikował dwie monografie: *Kontrola i ocena w procesie kształcenia dorosłych* (wspólnie z Eustachym Berezowskim w 1975 r.). Cechą charakterystyczną prac o charakterze dydaktycznym jest ich ściśle powiązanie z praktyką pedagogiczną. Jego doświadczenia nauczycielskie pozwalały umiejętnie wiązać teorię dydaktyczną z aktualną rzeczywistością szkolną. Jeszcze w Instytucie Programów Szkolnych kierował rozległymi badaniami, których celem były porównanie i ocena wyników nauczania według nowych i starych programów szkolnych. W 1991 r. została opublikowana *Dydaktyka dorosłych*, prezentująca w sposób syntetyczny problematykę nauczania i uczenia się dorosłych. Ostatnią obszerną pracą napisaną przez Józefa Półturzyckiego była książka *Niepokój o dydaktykę* (Warszawa–Radom 2014). We *Wprowadzeniu* do niej napisał: „Odwołuję się do swych bogatych doświadczeń na-

* W tekście przywołałam tylko niektóre publikacje J. Półturzyckiego. Charakterystykę całokształtu twórczości naukowej przedstawionow zbiorowym opracowaniu pracowników Katedry Edukacji Ustawicznej i Andragogiki UW pt. *Profesor Józef Półturzycki – w kręgu myśli i czynów*, „Studia Dydaktyczne” 2014, nr 26, s. 23–30 oraz w pracy: E.A. Wośłowska, *Człowiek i edukacja. Studia ofiarowane Profesorowi Józefowi Półturzyckiemu z okazji 70-lecia urodzin i 50-lecia pracy naukowej*, Płock 2004.

uczucielskich i licznych prac naukowych, a także organizacyjnych w dziedzinie kształcenia i zgłaszam nie tylko pełen niepokój protest, ale także propozycje naprawy i drogi wyjścia ze ślepych uliczek, w które wpychają polską dydaktykę niekompetentni samozwańcy” (Pólturzycki 2014b, s. 9). Zagadnienia dydaktyczne podejmowane przez Józefa Pólturzyckiego dotyczyły zarówno edukacji formalnej realizowanej w szkolnictwie dla dorosłych, jak i samokształcenia oraz edukacji ustawicznej. Jego publikacje miały znaczący wpływ na rozwój tej subdyscypliny pedagogicznej i były inspiracją do prowadzenia badań przez młodsze pokolenie andragogów.

Problemy oświaty dorosłych były kolejnym obszarem badań Profesora. Interesowały go różne aspekty procesu kształcenia dorosłych, rola podręczników i mediów w tym procesie. Wiele miejsca poświęcił również tradycjom oświatowym, rozwojowi kształcenia i wychowania dorosłych, placówkom oświaty dorosłych, takim jak uniwersytety powszechne i ludowe, uniwersytety otwarte, oraz kształceniu ustawicznemu. Jego studia i badania nad oświatą dorosłych są wielokierunkowe, oparte na dobrej znajomości zarówno polskich osiągnięć praktycznych w tym zakresie, jak i opracowań teoretycznych.

Profesor zajmował się również komparatystyką pedagogiczną. Przygotował opracowania dotyczące oświaty dorosłych w Szwecji, Kanadzie, Związku Radzieckim i krajach socjalistycznych. Przybliżyły one polskim andragogom dokonania i współczesne trendy rozwojowe w państwach o różnych ustrojach politycznych. Sam wielokrotnie zwiedzał wiele instytucji oświatowych krajów Europy Zachodniej i bloku wschodniego, zbierając materiały dotyczące organizacji oświaty dorosłych oraz wymieniając się doświadczeniami naukowymi (Karney 1999, s. 231). Dokonania naukowe Profesora wzbogacają prace przygotowane wspólnie z żoną Marią, dotyczące muzeów literackich i ich wykorzystania w pracy dydaktycznej.

Profesor Józef Pólturzycki aktywnie uczestniczył w konferencjach organizowanych przez UNESCO w Hamburgu, ECLE w Pradze i DVV w Niemczech. Wieloletnią współpracę naukową prowadził z badaczami z Uniwersytetu Humboldta w Berlinie i Instytutu Edukacji Dorosłych w Petersburgu. Popularyzował dokonania Międzynarodowych Konferencji Oświaty Dorosłych w Tokio, Paryżu i Hamburgu. Aktywność naukowa na arenie międzynarodowej została zwieńczona opracowaniami z andragogiki porównawczej. Należą do nich następujące prace: *Rozwój oświaty w państwach socjalistycznych*, *Współczesne koncepcje oświaty dorosłych w wybranych krajach kapitalistycznych i socjalistycznych*. Publikacje te stanowią znaczący

wkład w badania nad współczesnymi trendami rozwojowymi oświaty dorosłych.

Jako dydaktyk i andragog był promotorem ponad tysiąca prac magisterskich i 35 prac doktorskich. Często był powoływany do komisji habilitacyjnych oraz uczestniczył w procedurach profesorskich. Młodszy adepci andragogiki mogli zawsze liczyć na życzliwe uwagi, wskazówki merytoryczne, pomoc i inspiracje naukowe.

Przez całe swoje życie naukowe Profesor Półturzycki angażował się w naukową działalność pozauczelnianą. W 1993 r. był jednym z inicjatorów powołania Akademickiego Towarzystwa Andragogicznego – był jego pierwszym, a następnie wieloletnim prezesem. Starał się, aby środowisko polskich andragogów było zintegrowane, aby miało możliwość wymiany własnych doświadczeń naukowych, wspierania młodych andragogów w ich rozwoju naukowym. Od 1990 r. był członkiem Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN i przewodniczącym Zespołu Pedagogiki Dorosłych. Jako przewodniczący Zespołu zainicjował w 1992 r. coroczne spotkania andragogów początkowo odbywające się na Uniwersytecie Warszawskim, a później również na innych uczelniach wyższych, organizowane do 2001 r. Z inicjatywy Profesora powołano dwa czasopisma andragogiczne: „Edukację Dorosłych” i „Rocznik Andragogiczny”. Był także twórcą i redaktorem naczelnym „Toruńskich Studiów Dydaktycznych” oraz „Edukacji Otwartej”.

Był zaangażowanym członkiem Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, pracował w sekcji oświaty dorosłych Związku Nauczycielstwa Polskiego, w Towarzystwie Wiedzy Powszechnej i Towarzystwie Uniwersytetów Ludowych. Zmarł 25 sierpnia 2021 r. Został pochowany 9 września 2021 r. na Powązkach Wojskowych w Warszawie.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego,teczki osobowe Józefa Półturzyckiego z okresu: studiów sygn. WSP/WFH 280; akta przewodu doktorskiego WPd 530/137; akta przewodu habilitacyjnego WPO-9; wniosek o nadanie tytułu profesora nadzwyczajnego WPd-541-44.

Uchwała nr 1120 Rady Ministrów z dnia 9 grudnia 1952 r., Monitor Polski Nr A-105, poz. 1626.

Monitor Polski 1973.32.196.

Opracowania

- Antosz A. (2004), *Jubileusz 50-lecia Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 11.
- Barcikowska W. (1980), *Radio i telewizja w szkolnym systemie kształcenia dorosłych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- Górska R. (2004), *Jubileusz 70-lecia urodzin i 50-lecia pracy Profesora Józefa Półturzyckiego*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 11.
- Górska R. (2014), „*Nauczyciele potrafią rozmyślać w swoim przedmiocie...*” – pedagogiczne refleksje we wspomnieniach Mistrza, „Rocznik Andragogiczny”, t. 21.
- Karney E. (1999), *Profesor dr hab. Józef Półturzycki*, „Kwartalnik Pedagogiczny”, nr 3–4.
- Półturzycki J. (2014a), *Autobiografia naukowa i zawodowa*, „Studia Dydaktyczne”, t. 26.
- Półturzycki J. (2014b), *Niepokój o dydaktykę*, Warszawa–Radom.
- Wesołowska E.A. (2004), *Człowiek i edukacja. Studia ofiarowane Profesorowi Józefowi Półturzyckiemu z okazji 70-lecia urodzin i 50-lecia pracy naukowej*, Wydawnictwo Naukowe Novum, Płock.